

ÉS 1977 február 29.

Epilógus az etikához

Vargyas Lajos és Tárkányi Bóta László indulatot szigorral kezdődött vitája (ÉS, 1976/49; 1977/3—4 — Vargyas Lajosé volt az első szó) elcsendesedő, mérsékelt hangnemben fejeződött be. Magam nem kívánom a vitát újra feléleszteni, inkább néhány befejező megjegyzést tennék. A vitára tán az is jellemző, hogy a vitatkozók végül a balladakerdésnek nem annyira elméleti, történeti kérdéseit, hanem inkább a vita etikájának szabályait bolygatták. S amennyire csak a szűkebb szakma érdeklődésére tarthat számot egy-egy ballada, vagy balladacsoport genezisének, összefüggésrendjének a kérdése, annál inkább közérdek a vita etikájában általánosítható, elvi kérdéseiben való állásfoglalás. Aligha vonható kétségbe, hogy az új megközelítéseket nemcsak érdeklődéssel, hanem segítőkészen, rokonszenvvel kell fogadnunk. Ez a rokonszenv nem kendőzheti el a tévedések, hibák meglétét, de kell, hogy kritikai megjegyzéseinket a segíteni, útba-

igazítani kész jóindulat irányítsa. A reformáció és ellenreformáció vitáit inkább a bunkósbot, a vaskos kifejezéseket kedvelő indulat vezette — napjaink valóságos mulatóságára. A XIX. században még ugyancsak vaskos indulat fűtötte a vitázókat s századunkra lassan enyhült a szinte személyes dühöt kimutató bírálói hangvétel. Ahogy kezdtem, úgy is fejezném be. Jobb, ha fiatal kutatónak, aki ráadásul új módszertani megközelítésre, ha úgy tetszik kísérletre szánja magát, inkább bátorító szót mondunk, biztatjuk az újra, biztatjuk a kísérletre. Ezért lett volna hasznosabb, ha Vargyas Lajos, akinek évek kemény munkájába került a magyar és európai balladakutatás egy sor új eredményének feltárása, megértőn fordult volna egy újabb kísérlet felé. A hangnem változása mintha erre vallana. Tárkányi Bóta László kísérlete, munkája megérdemli a rokonszenvet is, a jó utmutatást is.

Ortutay Gyula

VISSZHANG

A vita etikájához

Nem folytatnám a vitát a ballada „történeti szempontú vizsgálatairól”, ha nem hangzottak volna el olyan nagy szavak ellenem Tárkányi Bóta László január 15-i válaszcikkében, mint „etika”, „át-hágta a tudományos vitafegyelem korlátait”, „sportszerűen vitatkozik-e”.

Legfőbb bűnöm Schesaeus latin disztichonjainak „elhallgatása”. Ez most nyilván azért fontos, mert én az állítólagos, egykorú magyar költői műveket kértem számon Bótától. Pedig ő is a Kortárs közönségének még azt írta: „A véres családi tragédiáról — feltehetően már az eseménnyel egykorú népi énekek és énekmondói tudósítások felhasználásával — Schesaeus tollából egy latin disztichonokban írt história is készült...” (Kortárs 1976/11., 1806. lap.) „... úgy ítélem, hogy ez a Török János családi drámájából, illetve a körül kikristályosodott balladaanyag — azon túl, hogy a magyar reneszánsz epika eddig nem sejtett gazdagságát, eredetiségét és az európai folklórban való hegemónikus szerepét bizonyítja — a XVI. században egy nagy formátumú családi eposz lehetőségét is magában hordozta. Arról is meg vagyok győződve, hogy ez a XVI. századi magyar valósághoz még ennyi idő távlatában is oly pregnánsan kötődő költészeti anyag a maga korában, az eseményre közvetlenül reagáló népelemek és Schesaeus latin nyelvű eposzi feldolgozása mellett egyéb énekmondói és ponyvaszövegekben is megfogalmazódott.” (Ugyanott, 1807. lap.)

Mindezt egy hét és fél oldalas elméleti fejtegetés előzi meg, amelynek lényegét a következőképp foglalja össze: „Az elmondottakból a népballada történeti szempontú vizsgálatához több következtetést vonhatunk le. Mivel a népballada alapvetően epikus indítással — és tárgyára nézve nem fikatív karakterű — természetes folklórképződés, témái, történései vagy közvetlenül a történeti valóságban, vagy pedig különböző provenienciájú, de valamiképpen mindig az objektív valósághoz kötődő szövegelőzmenyekben gyökereznek.”

Mindebből azt olvastam ki, hogy a felsorolt balladák az „egykorú énekmondói tudósítások” „szövegelőzmenyében”, „a magyar reneszánsz epika eddig nem sejtett gazdagságában”, „egyéb énekmondói és ponyvaszövegekben” gyökereznek. Ezért nem szoltam a latin disztichonról; fogalmazásából úgy vettem ki, hogy Bóta sem látja valószínűnek népballadák keletkezését egy latin disztichonból. Most, az ES olvasóinak azt írja: „...sportszerűen vitatkozik-e vala-
... a népballada genezisével, úgy

énekek, „magyar reneszánsz epika gazdagsága” vagy latin disztichon és német ponyvák az európai ballada genezisében? Ady jut eszembe: „A Zavar, a Tavasz leánya Minden sarokból rám nevet”.

Másik bűnöm, hogy elhallgattam egy *Anna*-balladát, könyvem 15. típusát. Ezt valóban elfelejtettem, pedig jól felhasználhattam volna. Ebben az értelmetlenségig homályos, egyedülálló variánsban kérők jönnek Annaért, mert apja nekik ígerte már az anyja méhében. A lány kiszalad és kakasait kéri, hogy kukorékoljanak, nehogy elvigyék „Isten tudja, hová”. A kakasok megtagadják, mert nem adott nekik enni. A gyűjtő, Kálmány Lajos fölteszi, hogy itt a mese hatott az akarata ellen férjhez adott lány témakörére; mert a mesében ígéri a férj az ördög-

nek, amiről még nem tud, a felesége méhében levő gyermeket. S a kakas-szó is az ördögöt szokta elűzni a mesében. De hogy ennek a perifériális történetnek mi köze Kendi *Anna* házasságtörési drámájához, azt nem értem. Bóta írhatta volna, hogy „Vargyas nem ismeri saját ballada-anyagát”, vagy „nem tartja számon az *Anna*-balladákat”, sőt akár azt is, hogy „elmulasztott egy jó tromfot Bóta ellenében”, csak azt nem lett volna szabad írnia, amit írt: „A monográfiájában külön típusként (15.) fölvettem *Anna*-balladát, mert nyomós argumentumnak érzi mellettem, figyelmen kívül hagyja.”

Ezek után én kérdek az olvasót: melyikünk vitatkozik sportszerűen?

Vargyas Lajos

...
egyéb énekmondói és ponyvaszövegekben is megfogalmazódott.”
(Ugyanott, 1807. lap.)

Mindezt egy hét és fél oldalas elméleti fejtegetés előzi meg, amelynek lényegét a következőképp foglalja össze: „Az elmondottakból a népballada történeti szempontú vizsgálatához több következtetést vonhatunk le. Mivel a népballada alapvetően epikus indítatású — és tárgyára nézve nem filktív karakterű — természetes folklórképződmény, témái, történései vagy közvetlenül a történeti valóságban, vagy pedig különböző provenienciájú, de valamiképpen mindig az objektív valósághoz kötődő szövegelőkészítésekben gyökereznek.”

Mindebből azt olvastam ki, hogy a felsorolt balladák az „egykorú énekmondói tudósítások” „szöveg-előzményében”, „a magyar reneszánsz epika eddig nem sejtett gazdagságában”, „egyéb énekmondói és ponyvaszövegekben” gyökereznek. Ezért nem szóltam a latin disztichonról; fogalmazásából úgy vettem ki, hogy Bóta sem látja valószínűnek népballadák keletkezését egy latin disztichonból. Most, az ES olvasóinak azt írja: „...sportszerűen vitatkozik-e valaki a népballada geneziséről úgy, hogy ezt az európai ballada születésére, élet- és mozgásformájára is egyetemlegesen vonatkoztatható, és a maga nemében páratlan tudósítást elhallgatja?” Vagyis itt már nemcsak a magyar, hanem az egész európai ballada genezisére vonatkoztatható ez a latin költemény. Hogy értsem ezt a „vonatkoztatható”-t: belőle származnak a balladák? Vagy a népi és énekmondói szövegek felhasználásával született a disztichon? S akkor még pontosan közvetítették az eseményt a balladák Schesaeusnak, s csak később változtak el a felismerhetetlenségig? Vagy mindjárt ilyen né alakultak, de a műköltők — magyarul és latinul írók — közvetlenül az eseményekből merítették? (Akkor a nép nem a szövegelőzményből vette, hanem az eseményekből? Akkor a latin vers nem a genezisre vonatkozatható, hanem csak tudósítás, amely az eseményeket közli velünk? De az európai balladáknak már közvetlenül genezisének is adja, mert azok csak ebből tudhattak az eseményekről! Nyilván a Bóta által említett német ponyva-szövegeken keresztül. De németeknél ismeretlen a lófarkához kötött asszony balladája! Franciáknál éneklé a nép — űk talán a német ponyvákra vették?) Mi van itt végül, „eseményre közvetlenül reagáló” avagy „objektív valósághoz kötődő szövegelőzményben gyökerező” népi

ÉLET ÉS
IRODALOM!